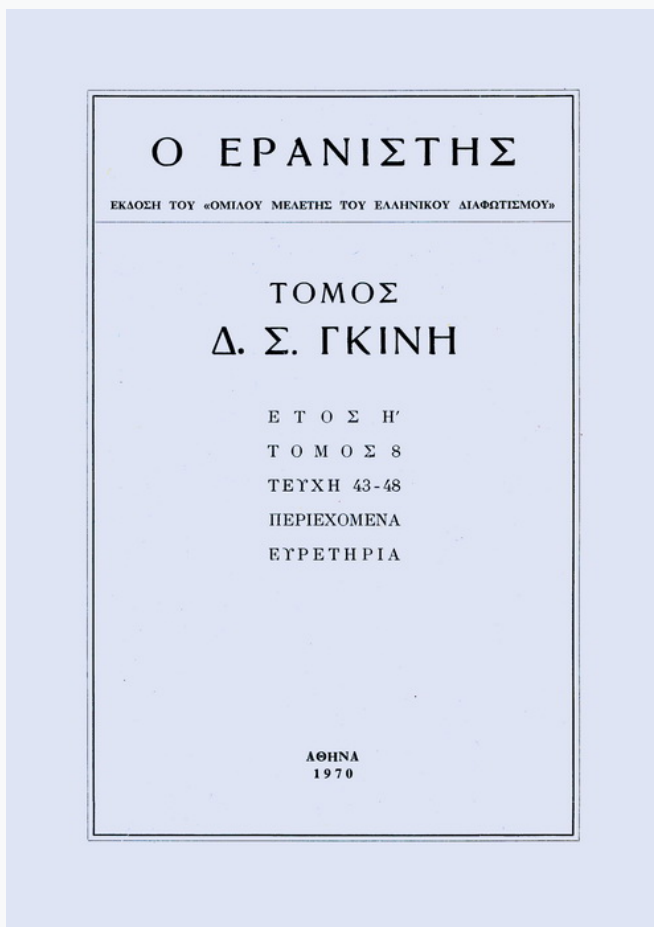

The Gleaner

Vol 8 (1970)

In Honour of D. S. Ginis

Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9940](https://doi.org/10.12681/er.9940)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη. *The Gleaner*, 8, 324–328. <https://doi.org/10.12681/er.9940>

Η ΑΝΩΝΥΜΗ «NOTICE SUR L'ÉTAT ACTUEL DE LA TURQUIE» (1821) ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗ

Ἐνάμεσα στὰ πολυπληθῆ ξενόγλωσσα φυλλάδια καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ δικαιολογήσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμψυχώσουν τὸν ἀγῶνα τους στὰ 1821 ἐντάσσονται καὶ ὅσα μὲ ἀναλυτικὲς περιγραφές, ἐνισχυμένες μάλιστα μὲ ποικίλα δημογραφικὰ στοιχεῖα, παρουσιάζουν στὸ εὐρωπαϊκὸ κοινὸ τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ζοῦσαν οἱ λαοὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἦδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση γίνεται φανερὴ ἡ προσπάθεια πολλῶν Ἑλλήνων, βασικὴ ἀφετηρία τῆς ὁποίας ἦταν τὸ προδρομικὸ «Ἵπόμνημα περὶ τῆς παρουσίας καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι»¹ τοῦ Κοραῆ, νὰ ἐνημερώσουν τοὺς ἐλεύθερους λαοὺς γιὰ τὴν σύγχρονη ἐλληνικὴ πραγματικότητα, γιὰ τὸν ὑπόδουλο δηλαδὴ λαὸ ὁποῖος, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας του καὶ τὴν ὀλοένα ἀυξανόμενὴ δυνατότητα παιδείας, προετοιμαζόταν ν' ἀποτινάξῃ τὸν βαρὺ ὀθωμανικὸ ζυγό.

Στὴν ἀρκετὰ πλούσια βιβλιογραφία ὑπομνημάτων καὶ ἄρθρων τοῦ 1820 καὶ 1821 μὲ θέμα τὴν «παροῦσα κατάστασις τῆς Ἑλλάδος» (l'état actuel de la Grèce) ἀνήκουν καὶ πολλὰ ἀπ' ὅσα πραγματεύονται τὴν «παροῦσα κατάστασις» τῆς Τουρκίας καὶ τῶν σχέσεών της μὲ τὶς δυτικο-εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις. Γιατὶ σ' αὐτά, μὲ ὀρθολογιστικὰ ἐπιχειρήματα, χωρὶς συναισθηματισμούς, ἐπισημαίνονται τὰ μειονεκτήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὑπογραμμίζεται ἡ ἀδυναμία της ν' ἀνταποκριθῆ στὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στὴν Ἀνατολή. Ἀνώνυμα τὶς πρὸ πολλὰς φορὲς τὰ συγγράμματα αὐτά, ἐντασσόμενα σ' ἓνα σύνολο, ἐκφράζουν τὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ τάσεις τῆς ἐποχῆς τους· ὡστόσο, δημιουργοῦν βιβλιογραφικὲς δυσκολίες οἱ ὁποῖες παρεμποδίζουν τὸν ἐρευνητὴ νὰ σχηματίσῃ τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς δραστηριότητος τοῦ συντάκτη τους.

Στὰ κείμενα αὐτά ὅσα κυκλοφόρησαν ἀνώνυμα στὶς ἀρχὲς τοῦ

1. Μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο, ὁ Ἄθ. Κων-
σταντινίδης ἐδημοσίευσεν τὸ 1853 τὴν
ἐλληνικὴν μετάφραση τοῦ «Mémoire actu-

el de la civilisation dans la Grèce...»
(1803) τοῦ Κοραῆ.

Ἄγωνα, ἀνήκει ἓνα γαλλικὸ φυλλάδιο μὲ τίτλο Notice sur l'état actuel de la Turquie considérée sous les rapports commerciaux et politiques avec l'Angleterre. A Londres, 1821, καὶ ἡ ἀγγλικὴ του μετάφραση, Remarks on the present state of Turkey, considered in its commercial and political relation with England, London 1821². Καὶ τὰ δύο τυπωμένα στὸ Λονδίνο, στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο³, μὲ χρονολογία 1821, θὰ πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὸν Κων. Πολυχρονιαδῆ, τὸν συντάκτη τοῦ ἀνωνύμου ἐπίσης φυλλαδίου Considérations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs, par un Grec. Paris 1821⁴: δύο μνεῖες ἀπὸ ἐπιστολὲς τοῦ ἴδιου τοῦ Πολυχρονιαδῆ μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα.

Σ' ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Γεώργιο Πρατῆδη, στίς 19/1 Δεκεμβρίου 1821 σημειώνει: «Προχθὲς τῇ ἰζῆ | κθη Νοεμβρίου ἐτελείωσα τὴν πρὸς σὲ ἐκτεταμένην μου ἐπιστολήν καὶ τὴν ἐσυνώδευσα μὲ τὴν φυλλάδα μου περὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων μὲ ἓν Σάλπισμα Πολεμιστήριον δευτέρας ἐκδόσεως, μὲ μίαν Γαλλογραικικὴν ὥδην καὶ μὲ μίαν διατριβὴν τοῦ Κλονάρη περὶ τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας, ἔτι δὲ καὶ μὲ μίαν Notice τὴν ὁποίαν ἐτυπώσαμεν ἢ μᾶλλον ἐτύπωσαν χωρὶς τὴν θέλησίν μας εἰς τὴν Λόνδραν καὶ τῆς ὁποίας ἔκαμαν συγχρόνως καὶ τὴν εἰς ἀγγλικὸν μετάφρασιν»⁵.

Ἐπίσης σὲ ἄλλη του ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη, στίς 5 Ἰανουαρίου 1822, ἀναφέρεται καὶ πάλι στὰ ἀνώνυμα φυλλάδιά του: «... ἰδοὺ σᾶς πέμπω δύο φυλλάδιά μου, τὸ ἓν τῶν ὁποίων ἐτύπωσεν ἀγγλιστὶ καὶ γαλλιστὶ εἰς Λόνδραν ὁ κοινὸς ἤδη φίλος κύριος Ἡπειτῆς, καὶ τὸ ἄλλο ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Παρίσιον κατὰ ζήτησιν καὶ παρακίνησιν τῶν φιλελλήνων ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν»⁶.

Ἀπὸ χρονολογημένες ἐπιστολὲς τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοντοσταύλου

2. Τὰ δύο αὐτὰ φυλλάδια θὰ ἀναφέρονται ἐδῶ στὸ ἐξῆς ὡς «ὑπόμνημα» ἢ Notice τοῦ Πολυχρονιαδῆ γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῶν τίτλων.

3. G. Schultze, imprimeur, 13 Poland street, Londres.

4. Πρβλ. Α. Δρούλια, Ἡ δικαίωση τοῦ ἀγώνα στὰ ξενόγλωσσα ἑλληνικὰ κείμενα τοῦ 1821, περ. «Νέα Ἑστία», τόμ. 88, τχ. 1043, Χριστούγεννα 1970, σ. 290-291.

5. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλ. Μαρουκορδάτου, ἔκδ. Ἑμμ. Πρωτοψάλτης, στὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας, τόμ. Ε', τχ. Ι, Ἀθῆναι 1963, σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἀν. Δ. Λιγνάδη, Τὸ πρῶτον δάνειον τῆς ἀνεξαρτησίας, Ἀθῆναι 1970, σ. 131 (ἔπου ἡ Notice ἀποδίδεται στὸν Χριστόδουλο Κλονάρη).

6. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ τοῦ ἀγῶνος 1821-1824, ΔΙΕΕΕ 12 (1957 - 1958), σ. 24.

γνωρίζομε ότι ό 'Ηπίτης βρισκόταν στό Λονδίνο στά μέσα 'Ιουλίου⁷. τότε άσφαλώς τυπώθηκε τό υπόμνημα τοῦ Πολυχροσιάδη⁸. "Άλλωστε και ό Κοντόσταυλος γράφοντας στόν 'Ηπίτη στό Παρίσι, στις 25 'Ιουλίου, τόν πληροφορεῖ ότι: «Αὔριον κατά τήν ὑπόσχεσιν τοῦ *Mons de Rosset* ἐλπίζω ἀφεύκτως νά τελειώσῃ ἡ Γαλλική φυλλάδα, μεθ' αὔριον ἐλπίζω νά τελειώσῃ και ἡ μετάφρασις τῆς Γερμανικῆς»⁹.

'Η πληροφορία αὐτή τοῦ Κοντοσταύλου και ό ἰσχυρισμός τοῦ Πολυχροσιάδη ότι «ἐτύπωσαν (τήν Notice) χωρίς τήν θέλησίν μας» φανερόνουν τήν ἐπιμονή και μέριμνα τοῦ 'Ηπίτη γιά νά τυπωθοῦν και νά κυκλοφορήσουν φυλλάδια μέ φιλελληνικό περιεχόμενον, μέριμνα τήν ὁποῖαν ἐξάγει και ό 'Ι. Φιλήμων¹⁰.

"Αν ὡστόσο μπορεῖ νά καθορισθῇ ἀκριβῶς ἡ χρονολογία πού τυπώθηκε τό υπόμνημα αὐτό τοῦ Πολυχροσιάδη, 'Ιούλιος 1821, δέν συμβαίνει τό ἴδιο μέ τόν καθορισμό τοῦ χρόνου πού συντάχθηκε¹¹. Παρόλο λοιπόν

7. Σ.Β. Κουγέα, 'Ανέκδοτοι ἐπιστολαὶ Κοραῆ και πρὸς Κοραῆν, περ. «'Ελληνικά», 11 (1939), σ. 309.

8. 'Ισως ἡ ἔρευνα στό 'Αρχεῖο 'Ηπίτη και τό 'Αρχεῖο τοῦ 'Ελληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου, τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται στήν 'Εθνική Βιβλιοθήκη θά προσέφερε πρόσθετες (πρβλ. Κουγέα ἔ.ά.) και θετικές πληροφορίες γιά τήν ἐκδοσὴ τῶν παραπάνω φυλλαδίων, ἀλλὰ και γιά ὅλη τήν φιλελληνική ἐκδοτική κίνηση. Δυστυχῶς ὅμως, παρόλες τίς ἐπανελημμένες προσπάθειές μου, δέν κατώρθωσα νά ἐργασθῶ στό Τμήμα Χειρογράφων τῆς Ε.Β.Ε., τό ὁποῖον παραμένει κλειστό.

9. Κουγέα, ἔ.ά., σ. 315. Μὲ «γαλλική φυλλάδα» θά ἐνοῆ τήν Notice αὐτὴ τοῦ Πολυχροσιάδη. "Όσο γιά τήν μετάφραση τῆς γερμανικῆς ἴσως ἀναφέρεται στό γερμανικό φυλλάδιο *Die Sache der Griechen, die Sache Europas*, Λειψία 1821, τό ὁποῖο μεταφράσθηκε και ἀγγλικά μέ τόν τίτλο: *The cause of Greece, the cause of Europe. Translated from the German, London 1821*. Συντάκτης τοῦ κειμένου αὐ-

τοῦ θεωρήθηκε ό καθηγητῆς W. T. Krug ὡστόσο στόν Κατάλογο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀναγράφεται ὡς συγγραφέας τοῦ ό H. G. Tzschirner. Πολύ πιθανό ό 'Ηπίτης νά ἔφερε μαζί του τό γερμανικό αὐτό φυλλάδιο ἀπὸ τήν Γερμανία, ὅπου εἶχε γνωρίσει και τόν Krug και τοὺς ἄλλους φιλέλληνες συμπατριῶτες του, πρβλ. 'Ιω. Φιλήμωνος, *Δοκίμιον περὶ τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως*, Ἀθήναι 1859, τόμ. Β', σ. 94-95.

10. Φιλήμωνος, ἔ.ά., σ. 96. Πρβλ. Γ. Λάιου, *Ὁ Φιλικὸς Πέτρος 'Ηπίτης λέφτει στήν παγίδα τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας (1820)*, περ. «Ἐπιθ. Τέχνης», Ἀπρ. 1956, σ. 309, ὅπου ό 'Ηπίτης σ' ἐπιστολὴ του πρὸς τόν αὐστριακὸ πρεσβευτὴ στήν Πετρούπολη Λεπτζέλτερν γράφει: «Σᾶς στέλνω ἕνα ἔντυπο φυλλάδιο και τέσσερα παράσημα και σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι μόλις ἡ 'Ελλάς ἐξασφαλίσῃ τήν ἀνεξαρτησία της θά σᾶς στείλω και ἄλλα...»

11. Γιά τό φυλλάδιό του *Considerations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs* ό Πολυχροσιάδης σημειώνει στό ὑστερόγραφο ὅτι τελείωσε νά τό συν-

ὅτι τὸ περιεχόμενό του θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθῆ στὰ προεπαναστατικά κείμενα τοῦ εἴδους, ὅπου ἐξετάζονται προβλήματα δημογραφικά, οικονομικά κ.ἄ. τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, φράσεις ὅπως «...cette malheureuse nation a retrempe son caractère par ses malheurs, et elle a enfin osé lever la tête contre ses oppresseurs»¹² φανερόνουν ὅτι ἡ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἤδη ἐκδηλωθῆ, ἴσως, τότε ἀκόμα, μόνο μὲ τὰ γεγονότα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἔτσι ὁ συντάκτης, εἴτε γιατί δὲν ἦταν ἀκόμα σὲ θέση νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, εἴτε γιατί ἀποτεινόμενος κυρίως πρὸς τὸ ψυχραίμο ἀγγλικὸ κοινὸ προτίμησε νὰ ἀπευθυνθῆ στὴ λογικὴ καὶ τὸ συμφέρον, διατηρεῖ τὴν ἀνωνυμία του καὶ χρησιμοποιεῖ ἥπιο καὶ χαμηλὸ τόνο στὶς ἐκφράσεις.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τῆς Notice, δὲν μαρτυρεῖται ποῖος τὴν ἐπιμελήθηκε. Φυσικά, θὰ πρέπει ν' ἀναζητηθῆ ἀνάμεσα στοὺς Χίους ἢ ἄλλους Ἑλληνας ὅσοι ἔδρασαν τότε στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγώνα¹³.

Μὲ τὴν προσγραφὴ λοιπὸν τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὸν Κων. Πολυχρονιάδη, ἡ ἐλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ φιλελληνισμοῦ πλουτίζεται μὲ δύο ἀκόμα ξενόγλωσσα φυλλάδια. Παράλληλα, ἀποκτοῦμε μιὰ πληρέστερη

τάση στὰ μέσα Ἰουλίου. Τὴν ἴδια ἐποχὴ θὰ μετέφρασε ἐλληνικά τὰ προλεγόμενα τοῦ Guerrier de Dumast στὴν γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ κοραϊκοῦ φυλλαδίου «Σάλπισμα πολεμιστήριον». Ἡ μετάφραση αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν δευτέρη ἐλληνικὴ ἔκδοση τοῦ «Σαλπίσματος πολεμιστηρίου» στὰ 1821, βλ. Ἀρχ. Μαυροκορδάτου, ἔ.ἄ., σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἄπ. Β. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1965, ὅπου ὅμως στὶς σσ. 357 καὶ 363 σημειώνεται ὡς μεταφραστὴς τῶν προλεγόμενων ὁ Κων. Πιτζιπιός.

12. Βλ. Notice sur l'état actuel de la Turquie..., ἔ.ἄ., σ. 12. Δὲν θὰ ἀναλύσουμε ἐδῶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου, ἀπ' ὅπου ὠστόσο, σὲ παραλληλισμὸ μὲ ἄλλα κείμενα τοῦ ἴδιου συγ-

γραφέα, θὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀντληθοῦν πρόσθετα ἐπιχειρήματά γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ φυλλαδίου αὐτοῦ στὸν Πολυχρονιάδη.

13. Ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα τῶν Ἄλ. Κοντοσταύλου, Ἰω. Μαυροκορδάτου, Ν. Ράλλη, ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προκριθῆ τὸ ὄνομα τοῦ λογίου Δημ. Σχινᾶ, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοὺς πρώτους κίβλας μῆνες, ἐκδηλώνει ἔντονο ἐνδιαφέρον καὶ ἀρθρογραφεῖ σχετικὰ μὲ τὸ ἐλληνικὸ θέμα. Ὁ ἴδιος δημοσίευσε ἀγγλικά στὰ 1823 τὸ ἄρθρο τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαῆλ μὲ τίτλο *The Provisional Constitution of Greece...* βλ. Ἑλένης Μπελιᾶ, Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαῆλ Γεωργίου Σχινᾶ, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Μνημοσύνη», Β' (1969) σ. 193-194.

είκόνα τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Πολυχρονιάδη ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος¹⁴.

Λουκία Δρούλια

14. Ἡ κ. Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὅτι, ἀπὸ ἐπιστολῆ τοῦ Ἰω. Πολυχρονιάδη, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Κων. Νικολόπουλο, στίς 13/25 Ἰουλίου 1838, ἐξακριβώνεται πὼς συντάκτης τοῦ ἀνωνόμου ἄρθρου *Mémoire sur les différens peuples qui habitent la Tur-*

quie d'Europe, par M.P. ... natif de ce pays στίς «Nouvelles Annales des Voyages, de la Géographie et de l'Histoire» (τόμ. VI, 1820, σσ. 155-173, τόμ. VII, 1820, σσ. 51-81, τόμ. X, 1821, σσ. 120-139) ἦταν καὶ πάλι ὁ Κων. Πολυχρονιάδης.